

Examen HAVO
2018

tijdvak 2
maandag 18 juni
13.30 - 16.30 uur

economie

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 28 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 57 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Brabantse nachten zijn lang ...

Voetbalvereniging Z8G uit de Brabantse Kempen viert binnenkort haar 60-jarig jubileum. De feestcommissie is van plan een spectaculaire Brabantse Avond te organiseren met een optreden van Guus Meeuwis als hoofdact. De locatie hiervoor is het sportpark en de naastgelegen weilanden die worden gehuurd. De penningmeester heeft een inschatting gemaakt van de opbrengsten en kosten (zie bron 1).

- 2p 1 Geef een voorbeeld van vaste (constante) kosten van de Brabantse Avond en licht toe waarom deze kosten constant zijn.

Tijdens een vergadering van de feestcommissie wordt er gediscussieerd over de prijs van het toegangskaartje.

- De voorzitter:
“Mijn voorstel is om iedereen die lid is van onze vereniging een korting te geven op het toegangskaartje.”
- De secretaris:
“Ik stel voor de prijs vast te stellen op € 25, dan is er sprake van een *break-even* situatie.”
- De locatiebeheerder:
“Maar dan hebben we een capaciteitsprobleem. Ik stel voor de prijs zodanig vast te stellen dat de Brabantse Avond wordt uitverkocht, zonder vraagoverschot.”
- De penningmeester:
“Ik stel voor de winst te maximaliseren. Maar dan wordt de capaciteit van de locatie maar voor 87,5% benut.”

Gebruik de uitspraak van de voorzitter.

- 2p 2 Geef twee voorwaarden waaraan moet zijn voldaan om, zoals in het voorstel van de voorzitter, prijsdiscriminatie te kunnen toepassen.

Gebruik de uitspraak van de secretaris en bron 1.

- 2p 3 Toon aan met een berekening dat de verwachte totale constante kosten van de Brabantse Avond € 123.750 bedragen.

Gebruik bron 1.

- 2p 4 Bereken de winst van de Brabantse avond bij het voorstel van de locatiebeheerder.

Gebruik bron 1.

- 2p 5 Toon aan met een berekening dat de locatie bij het voorstel van de penningmeester maar voor 87,5% wordt benut.

De voorzitter: “Wij hebben te maken met een tegenvaller. De verwachte vraag naar onze toegangskaartjes is bepaald vóórdát de datum van de finale van het Europees Kampioenschap (EK) voetbal bekend werd.”
De voorzitter vervolgt zijn betoog.

Gebruik bron 1.

- 3p 6 Maak van het verdere betoog van de voorzitter een economisch juiste redenering.

“Nu blijkt dat de finale van het EK voetbal samenvalt met de Brabantse Avond zal de ...(1)... voor de Brabantse Avond afnemen omdat de EK-finale een ...(2)... goed is van onze Brabantse Avond. We moeten de vraagvergelijking dus aanpassen naar ...(3).... Dat betekent dat bij elke prijs het ...(4)... surplus zal afnemen.”

Kies uit:

bij (1) betalingsbereidheid / inkomenselasticiteit

bij (2) complementair / inferieur / substitutie

bij (3) $Q_v = -150P + 11.000$ / $Q_v = -150P + 13.000$

bij (4) consumenten- / producenten- / totale

Opgave 2

Het Britse pond crasht

uit een Nederlandse krant, 24 juni 2016:

De Britse bevolking sprak zich gisteren tijdens het referendum uit voor een vertrek uit de Europese Unie (EU). Deze aankondiging van de Brexit leidde tot een koersdaling van het Britse pond als gevolg van het gedrag van beleggers. Verder heeft een aantal banken aangekondigd hun hoofdvestiging van Londen naar het Europese vasteland te gaan verplaatsen.

De koersdaling van het Britse pond ten opzichte van de euro en de dollar heeft gevolgen voor de internationale handel van Groot-Brittannië (GB). Er wordt bijvoorbeeld verwacht dat meer buitenlandse toeristen een weekend naar Londen zullen boeken. Daarnaast wordt verwacht dat de concurrentiepositie van onder meer Nederlandse agrariërs zal verslechteren, terwijl de concurrentiepositie van Britse agrariërs zal verbeteren. De koersdaling kan ook gevolgen hebben voor de inflatie in GB, die waarschijnlijk zal toenemen.

- 2p 7 Leg uit dat door het gedrag van beleggers de Brexit kan leiden tot een koersdaling van het Britse pond.

Op basis van het krantenbericht kunnen drie mogelijke gevolgen van de Brexit worden verwacht:

- 1 Hoofdvestigingen van banken vertrekken uit Londen.
- 2 Meer buitenlandse toeristen komen naar Londen.
- 3 Export van Britse agrarische producten stijgt.

Deze activiteiten worden geregistreerd op de betalingsbalans.

- 3p 8 Geef aan voor elk van bovenstaande gevolgen:
- of deze dan op de lopende rekening (LR) of op de kapitaalrekening (KR) van de betalingsbalans van GB wordt geregistreerd en
 - of het inkomsten of uitgaven betreft.

Een toerist uit Nederland en een toerist uit de Verenigde Staten (VS) zijn voor een stedentrip in Londen. Beiden wisselen op 24 juni 2016, na de uitslag van het referendum, hun eigen valuta om in Britse ponden.

Gebruik bron 1.

- 2p 9 Toon aan met een berekening dat de toerist uit de VS het meeste financiële voordeel heeft van de koersdaling van het Britse pond.

Volgens het krantenartikel zal door de koersdaling van het Britse pond de concurrentiepositie van Nederlandse agrariërs verslechteren.

- 2p 10 Leg uit op welke twee manieren dat gebeurt.

- 2p **11** Leg uit dat een koersdaling van het Britse pond kan leiden tot (een toename van de) inflatie in GB.

De *Bank of England* (de Britse Centrale Bank) heeft naar aanleiding van de Brexit de prognoses van de Britse economische groei bijgesteld. De president van de *Bank of England* doet de volgende uitspraak: “Het rentetarief wordt verlaagd van 0,5% naar 0,25%, waardoor de economische groei zich zal herstellen.”

- 2p **12** Leg uit op welke twee manieren een renteverlaging kan bijdragen aan herstel van de economische groei.

Opgave 3

Zorgeloos kiezen?

Met de komst van de Zorgverzekeringswet (2006) is elke Nederlander wettelijk verplicht een basisverzekering af te sluiten bij een zorgverzekeraar. Elke zorgverzekeraar heeft een acceptatieplicht en mag dus niemand weigeren. De basisverzekering is verplicht gesteld om te voorkomen dat er averechtse selectie optreedt. Averechtse selectie kan ertoe leiden dat de premies gaan stijgen. Verder regelt de wet dat iedere verzekerde een eigen risico heeft, om *moral hazard* te beperken. Dit verplichte eigen risico kent een minimumbedrag, maar de verzekerde kan dit eigen risico wel verhogen in ruil voor een lagere premie.

2p 13 Leg uit dat averechtse selectie tot een stijging van de premies kan leiden.

1p 14 Leg uit dat een eigen risico *moral hazard* kan beperken.

Bij zorgverzekeraar Personis is de hoogte van de maandpremie van de basisverzekering afhankelijk van twee factoren, namelijk:

- de gekozen polis (zie bron 1A)
- het gekozen eigen risico (zie bron 1B)

Gebruik bron 1A.

2p 15 Verklaar dat de zorgverzekeraar de Zilverpolis goedkoper kan aanbieden dan de Platinapolis.

Gebruik bron 1B.

2p 16 Leg uit dat de keuzemogelijkheid voor een verhoogd eigen risico een manier is om asymmetrische informatie te beperken.

Karin van Lier heeft afgelopen jaar bij zorgverzekeraar Personis een Platinapolis met het minimale eigen risico afgesloten (zie bron 2). Voor het komende jaar wil ze op haar jaarpremie besparen en is daarom bereid te veranderen van polis en van eigen risico. Het komende jaar:

- vindt ze het niet meer noodzakelijk terecht te kunnen bij een zorgverlener in de buurt, maar wil ze wel graag haar medicijnen kunnen ophalen bij de plaatselijke apotheek.
- heeft zij voldoende spaargeld om onverwachte zorgkosten op te vangen zodat ze kan kiezen voor het maximale eigen risico.

Gebruik bovenstaande tekst en bron 1A, 1B en 2.

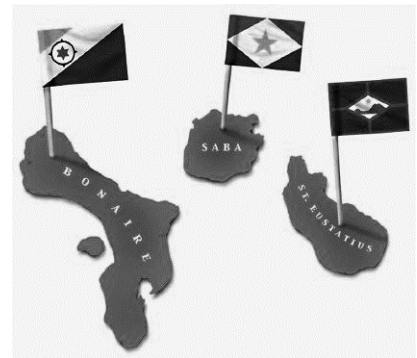
2p 17 Bereken of het bedrag dat Karin maximaal aan jaarpremie kan besparen, hoger of lager is dan de extra benodigde hoeveelheid spaargeld.

Opgave 4

Eilanden van verschil

Bonaire, Sint Eustatius en Saba (de BES-eilanden) zijn sinds 2010 bijzondere gemeentes van Nederland. Deze BES-eilanden hebben gezamenlijk circa 24.000 inwoners.

Nuestra en Mateo, twee havoleerlingen van het Bonairecollege, onderzoeken of er verschillen in inkomensverdeling bestaan tussen de eilanden onderling en tussen de eilanden als geheel en 'Europees' Nederland. Op internet vinden Nuestra en Mateo de volgende gegevens:

Nuestra en Mateo de volgende gegevens:

- een tabel met de secundaire-inkomensverhouding op Bonaire, Saba, St. Eustatius en 'Europees' Nederland (zie bron 1)
- een Lorenzcurve van de secundaire-inkomensverdeling op Saba (zie bron 2)
- een tabel met de secundaire-inkomensverdeling op Bonaire, Saba en St. Eustatius (zie bron 3)
- een diagram met de verdeling van de huishoudens over de BES-eilanden (zie bron 4)

- 2p 18 Maak de onderstaande tekst economisch correct. Inkomens die in een land worden verdiend met het ter beschikking stellen van productiefactoren worden ...(1)... genoemd. Een voorbeeld daarvan is ...(2).... De optelsom van al deze inkomens vormt het bruto binnenlands product van een land, berekend via de ...(3)... methode. Kies uit:
- bij (1) overdrachtsinkomens / primaire inkomens / secundaire inkomens
 - bij (2) rente / subsidie / uitkering
 - bij (3) objectieve / subjectieve

Gebruik bron 3.

- 2p 19 Toon aan met een berekening dat de secundaire-inkomensverhouding van St. Eustatius 1 : 10,8 is.

Gebruik bron 1 en 3.

- 2p 20 Bereken het coördinaat van punt A in bron 2.

Gebruik bron 1 en 2.

- 2p 21 Zal de Lorenzcurve van de secundaire-inkomensverdeling van Bonaire links of rechts van de Lorenzcurve van Saba liggen? Licht je keuze toe.

Nuestra en Mateo willen het verschil in de secundaire-inkomensverhouding tussen de BES-eilanden gezamenlijk en 'Europees' Nederland bepalen. De secundaire-inkomensverhouding van 'Europees' Nederland hebben ze gevonden op internet. Deze is 1 : 6,7 (zie bron 1), die van de BES-eilanden gezamenlijk moeten ze nog uitrekenen. Mateo: "We gaan er daarbij van uit dat het inkomen per hoofd van de bevolking van de BES-eilanden gelijk is en de huishoudens even groot zijn."

Gebruik bovenstaande tekst en bron 1 en 4.

- 2p **22** Bereken de secundaire-inkomensverhouding van de BES-eilanden gezamenlijk.

Nuestra en Mateo schrijven in hun profielwerkstuk als conclusie: "De verdeling van het secundaire inkomen op de BES-eilanden is schever dan die in 'Europees' Nederland door het verschil in belastingstelsels. 'Europees' Nederland heeft een progressief belastingstelsel, terwijl de BES-eilanden een proportioneel belastingstelsel hebben voor inkomens tot ruim een kwart miljoen US dollar."

- 2p **23** Leg de bovenstaande conclusie van Nuestra en Mateo uit. Betrek in je uitleg beide belastingstelsels.

Opgave 5

Prijzenoorlog

uit een krant, februari 2017:

Er is een parkeertarievenoorlog uitgebroken tussen de twee parkeergelegenheden bij vliegveld Aeroport. Vorige week opende prijsvechter Budget Parking (BP) de slagbomen van haar gloednieuwe parkeergelegenheid, een kilometer verwijderd van het vliegveld. Nog geen week later heeft BP haar parkeertarieven al verlaagd. Victor Valet, eigenaar van BP: "Bij ons leidt een prijsverlaging tot meer omzet. Onze parkeergelegenheid ligt iets verder van het vliegveld af dan die van onze concurrent Central Parking (CP), maar de consument let bij parkeren uitsluitend op de prijs en zal daarom massaal kiezen voor BP. En massa is kassa. Acht uur parkeren is bij BP bijna 80% goedkoper dan bij CP." De woordvoerder van CP kondigt aan dat CP zal reageren met een tariefsverlaging.

- 2p **24** Is er na toetreding van BP op de parkeermarkt rondom het vliegveld Aeroport sprake van monopolistische concurrentie of van oligopolie? Licht je keuze toe.
- 2p **25** Zien consumenten, volgens Victor Valet, parkeren bij vliegveld Aeroport als een homogeen goed of als een heterogeen goed? Licht je keuze toe.
- 2p **26** Gaat Victor Valet uit van een prijselastische of prijsinelastische vraag naar parkeren bij hun parkeergelegenheid? Licht je keuze toe.

Gebruik bron 1.

- 2p **27** Toon aan met een berekening dat acht uur parkeren bij BP inderdaad bijna 80% goedkoper is dan bij CP.

Op de lokale omroep wordt een econoom geïnterviewd over de werking van de prijzenoorlog.

– De econoom:

"Stel dat BP en CP de tariefsverlaging nog niet hebben ingevoerd en voor de eenmalige en gelijktijdige beslissing staan: wel of geen tariefsverlaging. Deze situatie heb ik in een schema gezet (bron 2) en zoals u ziet"

– De interviewer:

"Ja, ik zie het al. Er is hier sprake van een gevangenendilemma"

Gebruik bron 2.

- 2p **28** Heeft de interviewer gelijk met zijn uitspraak over het gevangenendilemma? Licht je keuze toe.